

ЛІТЕРАТУРА:

1. Шульга М. Самочинне будівництво: правові проблеми та шляхи їх вирішення. Частина 1. Правові підстави визнання будівництва самочинним / Шульга М., Михайлов Г., Баранова Л. // Юридичний радник [Електронний ресурс]. – 2007. – № 4 (18). – Режим доступу: <http://www.yurradnik.com.ua/stride/ur/index.php?m=archive&y=2007&mag=24&art=509>
2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV зі змінами та доповненнями // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40–44. – Ст. 356.
3. Про практику застосування судами статті 376 Цивільного кодексу України (про правовий режим самочинного будівництва): Пленум Вищого спеціалізованого суду з розгляду цивільних і кримінальних справ; Постанова № 6 від 30 березня 2012 року // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0006740-12>
4. Конституція України від 28.06.1996 зі змінами та доповненнями // Відомості Верховної Ради України. – 1996 р. – № 30. – стаття 141.
5. Про державну реєстрацію прав на нерухоме майно та їх обмежень: Закон України від 01.07.2004 р. № 1952-IV зі змінами та доповненнями // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 51. – Ст. 553.
6. Ухвала Верховного Суду України від 20.01.2010 р. у справі № 6-20378св09 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/8038907>

УДК 340.12+329.8 (477)

Висоцький В. М., к.ю.н., доцент кафедри конституційного та міжнародного права ЛьвДУВС

Основні функції політичних партій в Україні як змістовна складова їх правового статусу

У статті проведено аналіз основних функцій політичних партій, які закріплені у Конституції України та інших законодавчих актах. Досліджено їх зміст та проведено інтерпретацію з проекцією на сучасну суспільно-політичну ситуацію в Україні. Встановлено вплив функцій політичних партій на їх правовий статус.

Доведено, що перелік та зміст функцій політичних партій не можуть бути сталими. Причому не тільки зміни змісту та форми політичної партії на різних етапах її розвитку впливають на функції, а й зміни в самих функціях впливають на структуру та форму політичної партії. Трансформація деяких функцій політичних партій може стати причиною зміни конкретних соціально-політичних умов.

Ключові слова: політична партія, функції політичних партій, ідеологічна функція, електоральна та функція рекрутування, політична система суспільства.

В статье проведен анализ основных функций политических партий, которые закреплены в Конституции Украины и других законодательных актах. Исследованы их содержание и проведено интерпретацию с проекцией на современную общественно-политическую ситуацию в Украине. Установлено влияние функций политических партий на их правовой статус. Доказано, что перечень и содержание функций политических партий не могут быть постоянными. Причем не только изменения содержания и формы политической партии на разных этапах ее развития влияют на функции, но и изменения в самих функциях влияют на структуру и форму политической партии. Трансформация некоторых функций политических партий может стать причиной изменения конкретных социально-политических условий.

Ключевые слова: политическая партия, функции политических партий, идеологическая функция, электоральная и функция рекрутирования, политическая система общества.

The main functions of political parties, which are established in the Constitution of Ukraine and other

legislative acts are analyzed in the article. Its meaning is examined and the interpretation with the projection on the current social and political situation in Ukraine is conducted. It is established the influence of political parties on their legal status. It is proved that lists and meaning of function of political parties can't be sustained. Not only changes of the meaning and forms of political parties on the different stages of its development affect at the functions, but also changes in functions affect at the structure and form of political party. The transformation of some functions of political parties can cause changes in specific social and political conditions.

Key words: political party, functions of political parties, ideological function, electoral and function of recruiting, political system of society.

Постановка проблеми. Суспільно-політичні та правові перетворення, які відбуваються в Українській державі останнім часом виводять на порядок денний проблему формування якісно нового змістовного наповнення діяльності політичних партій, удосконалення їх правового статусу. Беззаперечно, важливу роль у цьому процесі відіграють функції, які виконують політичні партії, оскільки останні розглядаються як основні напрями та види діяльності цього політичного інституту. Необхідно підкреслити, що на відміну від інших елементів правового статусу політичних партій, які чітко встановлені у конституційно-правових нормах, функції політичних партій регламентуються переважно опосередковано і прямо не визначені у відповідних нормах. Опосередкований характер правової регламентації функцій політичних партій виражається у їх частковому закріпленні чи у відсутності визначення функціонального призначення політичних партій. Інколи існує неповна чи часткова правова регламентація, тобто визначаються лише деякі функції політичних партій, але не дається повний їх перелік.

Стан дослідження. Дослідженням функцій політичних партій присвячені праці багатьох як вітчизняних, так і зарубіжних науковців: В. Кафарського, О. Гейди, В. Полевого, Г. Саміла, Д. Лук'янова, М. Примуша, В. Чіркiна, В. Лапаєвої, С. Заславського, О. Нікіфорова, Ю. Юдіна та ін. Проаналізувавши різноманітні наукові підходи, доходимо висновку, що серед науковців немає єдності щодо обсягу, змісту та суті функцій політичних партій. Проте, усі вони переконані у важливості досліджуваної проблеми та відзначають також її прикладний характер. Власне, не останньою мірою загострення політичної кризи в Україні спричинило нерозуміння політичними партіями їх основних функцій. Тому **метою** статті є аналіз основних функцій політичних партій, їх інтерпретація з проєкцією на сучасну суспільно-політичну ситуацію в Україні та їх вплив на правовий статус політичних партій.

Виклад основних положень. Зміст основних функцій політичних партій України необхідно виводити, насамперед, із конституційних положень. У статті 36 Конституції України закріплено право громадян України на свободу об'єднання, зокрема, у політичні партії для здійснення і захисту своїх прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів, за винятком обмежень, встановлених законом в інтересах національної безпеки та громадського порядку, охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей [4]. Звідси, основною функцією політичних партій є здійснення та захист прав і свобод громадян, задоволення їх політичних інтересів тощо. Тобто — створення, функціонування політичної партії не є самоціллю, а повинно бути підпорядковане виконанню, насамперед, цієї функції. Необхідно чітко усвідомлювати, що за своєю природою політичні партії тісно зв'язані з правами людини та громадянина, що закріплені в Конституції, оскільки базуються на комплексі політичних прав особи (на об'єднання, на висловлювання своєї думки, на свободу слова) і покликані забезпечити їх

повноцінну реалізацію [2, с. 99].

Програмні документи політичних партій, які 26 жовтня 2014 р. брали участь у позачергових виборах народних депутатів Верховної Ради України, переважно опосередковано вказують на функцію захисту прав і свобод громадян, але все ж вона присутня, проте у жодному програмному документі не передбачено механізмів реалізації цієї функції. Водночас, це логічно, оскільки у Законі України від 5 квітня 2001 р. «Про політичні партії в Україні» ця функція не знайшла відображення у визначенні поняття політичної партії. Згідно із Законом політична партія — це зареєстроване згідно з законом добровільне об'єднання громадян — прихильників певної загальнонаціональної програми суспільного розвитку, що має своєю метою сприяння формуванню і вираженню політичної волі громадян, бере участь у виборах та інших політичних заходах [7].

Зауважимо, що із даної дефініції випливають й інші функції, які мають також конституційне підґрунтя (ч. 2 ст. 36 Конституції України) — ідеологічна та функція участі у виборах тощо. Щодо останньої, то в науці роль політичних партій визначається через їх участь у виборчому процесі. Зрозуміло, що участь політичних партій у виборах є важливою характеристикою їх діяльності. Перемога на виборах для політичної партії є засобом одержання повноважень для втілення своєї передвиборчої програми. Державна влада є інструментом, за допомогою якого політична партія виконує головне своє завдання — представляє та задовольняє інтереси населення, що її підтримує. Реалізувати дані завдання політична партія може також за допомогою проведення політичних акцій і тиску на уряд. Однак завоювання державної влади все ж таки є основним способом здійснення її політичної програми, тому йому приділяється найбільше уваги. Саме тому у законодавчих визначеннях політичних партій багатьох країн електоральна функція обов'язково відображається. Наприклад, у конституції Швеції під партією розуміється «будь-яке об'єднання або група виборців, котрі виступають на виборах...» [3]. У Російській Федерації політичною партією є «громадське об'єднання, що створене з метою участі громадян Російської Федерації в політичному житті суспільства за допомогою формування та вираження їхньої політичної волі, участі в громадських і політичних акціях, у виборах і референдумах, а також з метою представлення інтересів громадян в органах державної влади та органах місцевого самоврядування» [1, с. 7].

Також аналіз наукової літератури дозволяє зробити висновок, що з-поміж різноманітних визначень політичних партій найбільшого поширення набуло електоральне визначення. Наприклад, Д. Сарторі визначає політичну партію як «політичну групу, яка активно бере участь у проведенні виборів і має завдяки цьому можливість проводити своїх кандидатів в органи публічної влади» [10, с. 64].

У вітчизняному законодавстві також існують окремі положення, що визначають електоральну функцію політичних партій. Зокрема, у ст. 12 Закону України «Про політичні партії в Україні» передбачено право політичної партії брати участь у виборах Президента України, до Верховної Ради України, до інших органів державної влади, органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб у порядку, встановленому відповідними законами України [7]. Але, як випливає із рішення Конституційного Суду України 12 червня 2007 року у справі № 1-2/2007, участь у виборах на загальнодержавному рівні є правом політичної партії, яке кореспондується з обов'язком протягом встановленого законом десятирічного терміну хоча б один раз взяти участь у висуванні своїх кандидатів по виборах Президента України та народних депутатів України [8].

Тим не менше, характеристика політичних партій як «виборчої технології» є

лише частково справедливою та об'єктивною, оскільки нею не вичерпується правовий статус політичних партій як одних з основних елементів механізму політичної системи. У цьому контексті варто виділити таку ознаку політичних партій, як тривалість і безперервність їх функціонування тощо.

Варто зазначити, що участь політичних партій у виборчому процесі не останньою мірою пов'язані із успішною реалізацією ідеологічної функції. Ідеологічна функція політичних партій виявляється у політичній діяльності, спрямованій з одного боку на «виробництво ідей», а з іншого – «на виробництво людей» [9]. Таким чином, наявність послідовників, прихильників безпосередньо впливають на результативність виборчої кампанії, а також визначає характеристику політичної партії, її ідеологічну спрямованість.

Політичні партії виступають ініціаторами розробки стратегічних і тактичних концепцій. Істотними елементами цих концепцій є моделі розвитку та функціонування суспільства в цілому. Окрім розробки концепцій ідеологічна діяльність політичних партій спрямована на широке поширення та пропаганду цих концепцій. Правлячі політичні партії використовують для цього також ідеологічну функцію держави.

Партійні цілі та завдання формуються у програмних документах і передвиборних платформах і реалізуються у їх політичній діяльності. У статті 7 Закону України «Про політичні партії в Україні» чітко зазначено, що політичні партії повинні мати програму. Програма політичної партії є викладом цілей та завдань цієї партії, а також шляхів їх досягнення. Проте, відповідні дослідження програмних документів політичних партій в Україні свідчать про нехтування політичними партіями ідеологічною функцією. Нажаль, доводиться констатувати, що політичні партії дану функцію не виконують, оскільки мають слабкі ідеології, багато в чому дорефлексивні. Йдеться передусім про економічні ідеології, вони більше інтуїтивно описові або емпіричні, і в цьому сенсі ідеологія не виконує своєї нормативної функції. Ідеологія мусить давати норму, до чого прагнути суспільству в розумінні тієї або іншої політичної сили.

Напередодні позачергових виборів до Верховної Ради України 2014 р. на замовлення інтернет-видання «Українська правда» 13 економістів із провідних академічних і аналітичних установ в Україні й за кордоном оцінили економічну частину програми кожної партії за наступними критеріями: конкретність; можливість виконання й практичність; економічна доцільність; послідовність та логічна зв'язність. Жодна з політичних партій не отримала високої оцінки за жодним із критеріїв. Виявлена загальна подібність програм політичних партій означає, що, не змінюючи інших факторів, переможці у виборчих перегонах визначатимуться не за програмою та пропонуванім планом дій, – а за рейтингом особистостей партійних лідерів. А така залежність від фактора особистості, як зазначають експерти, може бути небезпечною [6].

Політичні партії відіграють істотну роль у визначенні цілей і політичних орієнтирів розвитку політичної системи суспільства в цілому. Відтак, ефективність реалізації ідеологічної функції є показником становища політичних партій у політичній системі суспільства.

Водночас, вираження своїх ідеологічних поглядів політичними партіями накладає особливі обов'язки по відношенню до держави і до суспільства. Таке вираження може бути обмежене державою в тій мірі у якій це необхідно для захисту основ конституційного ладу, моральності, здоров'я, прав і законних інтересів інших осіб, забезпечення оборони та безпеки держави. Стаття 37 Конституції України зазначає, що утворення і діяльність політичних партій та громадських організацій, програмні

цілі або дії яких спрямовані на ліквідацію незалежності України, зміну конституційного ладу насильницьким шляхом, порушення суверенітету і територіальної цілісності держави, підрив її безпеки, незаконне захоплення державної влади, пропаганду війни, насильства, на розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, посягання на права і свободи людини, здоров'я населення, забороняються [4].

Таке обмеження виправдане в суспільстві, де процес становлення демократії перебуває на початковому етапі і де тоталітарна ідеологія, представлена відповідними партіями, приховує в собі загрозу.

Тісно із попередніми функціями політичних партій пов'язана функція, яку у літературі називають як рекрутування, оскільки вона передбачає діяльність з підбору та висуненню кандидатів і для самої партії, і для інших організацій, що входять до політичної системи, зокрема висунення кандидатів у представницькі органи влади та у виконавчий апарат держави. Через свої політичні кадри політична партія проводить політику в державному апараті й інших організаціях, поширює свій політичний вплив на інші інститути політичної системи суспільства. Ця функція спрямована на підбір осіб, які поділяють погляди політичної партії, мають найкращі здібності до управління суспільними процесами та спроможні реалізувати програму політичної партії в державній практиці. Її реалізація дозволяє формувати циркуляцію еліт і не допустити монополізації влади певною групою. Як зазначає М. Дюверже, «режим без партій увіковічує правлячу еліту, яка прийшла до влади завдяки грошам або стану» [5, с. 217].

Говорячи про відбір та висунення партійних кандидатів, не можемо оминати увагою проблему впливу груп інтересів на цей процес. На жаль, нині політичні партії формуються на бізнес-основі. Часто ці групи пропонують підтримати власних кандидатів або тих осіб із партійного керівництва, з якими вони перебувають у більш тісних стосунках. При цьому вони послуговуються значними фінансовими ресурсами. Партійне керівництво досить часто готове прийняти таких кандидатів (вирішуючи в такий спосіб питання фінансування своїх виборчих кампаній) або підтримку цих груп інтересів на виборах. Політичних партій, які формували б суто партійні кадри, проводили б селекцію політичних еліт, формували цю політичну еліту і виставляли її на урядові посади, поки немає.

Без сумніву, що в основі формування кадрів, як і кадрового резерву політичних партій повинні бути критерії моральної стійкості, професійності, політичні та лідерські здібності. Ігнорування цих критеріїв призводить, як засвідчили результати парламентських виборів в Україні, що відіграли роль «лакмусового папірця», до втрати прихильності електорату до відповідних політичних партій та усунення їх від участі у представництві інтересів представлюваних ними соціальних груп у законодавчому органі.

Висновки. Зрозуміло, що цей перелік функцій політичних партій є умовним. На практиці буває дуже важко відрізнити аспект їх діяльності. Окрім того, і конкретний зміст тих або інших функцій, їх пріоритетність не є постійними. За своєю природою функції політичної партії динамічні. Причому не тільки зміни змісту та форми політичної партії на різних етапах її розвитку впливають на функції, а й зміни в самих функціях впливають на структуру та форму політичної партії. Деякі функції трансформуються або зникають в міру виконання поставлених цілей, завдань, наслідком цього є зміни конкретних соціально-політичних умов, на які вони впливали. Але, як слушно зауважив Ф. Сорауфа, створення закінченого портрета політичної партії вимагає, зокрема, формування всестороннього уявлення про функції, які політичні партії виконують у політичній системі суспільства [11, с. 32]. Тому і правовий статус політичних партій не

може вважатися сформованим без належного розуміння функцій політичних партій, завдяки яким реалізуються не лише їхні права та обов'язки, а відбувається вплив на розвиток всього суспільства, його структурування. Політичні партії сьогодні є невід'ємним елементом політичної системи суспільства. Вони виступають носіями політичних курсів, що конкурують один з одним, служать виразниками інтересів, потреб і цілей певних соціальних груп, будучи сполучною ланкою між суспільством і державою. Важливою рисою діяльності політичних партій є їх ідеологічний вплив на населення, формуванні політичної свідомості та культури громадян.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Аверьянов А. Н. Комментарий к Федеральному закону «О политических партиях» / А. Н. Аверьянов, Н. А. Васецкий, Ю. К. Малов. — М. : Юрайт-Издат ; Новая правовая культура, 2003. — 256 с.
2. Заславский С. Е. Политические партии России : проблемы правовой институционализации / Сергей Евгеньевич Заславский. — М. : Ин-т права и публичной политики, 2003. — 300 с.
3. Конституция Швеции (Королевства Швеция) от 27 февраля 1974 года. [Электронный ресурс]. — Режим доступа : http://www.sweden4rus.ru/rus/info/juridisk/konstitucija_shvecii.asp.
4. Конституція України. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.
5. Мухаев Р. Т. Политология : [учеб. для студ. юрид. и гуманитар. фак.] / Рашид Тазитдинович Мухаев. — М. : Приор, 1997. — 400 с.
6. Порівняння програм політичних партій. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.pravda.com.ua/articles/2014/10/21/7041350/>
7. Про політичні партії в Україні : закон України від 5 квітня 2001 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2365-14>.
8. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 70 народних депутатів України [...] : Рішення від 12.06.2007 № 2-рп/2007. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-07>
9. Семенова Л. З. Политические партии: понятие, сущность [Электронный ресурс] / Л.З. Семенова // Юридический мир. — 2010. — № 10. — Режим доступа : http://www.juristlib.ru/book_9414.html
10. Sartory G. Parties and party systems: a framework for analysis / Giovanni Sartory. — London : Cambridge University Press, 1976. — 383 p.
11. Sorauf F. The Political Party / Frank J. Sorauf // Gelb J. The Policy of Social Change / J. Gelb, M. Palley. — London, 1971. — P. 30–38.

